

© Copyright 2011 Uitgeverij Lambo bv, Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, digitaal, door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Bizet schreef de opera *Carmen* in opdracht van de Opera Comique. De opera in vier akten was oorspronkelijk bedoeld als komische opera. Hoewel de eerste uitvoering geen groot succes was, wordt ze nu als een der meesterwerken uit het operarepertoire beschouwd. Enkele melodieën uit deze opera zijn wereldberoemd (Toreador).

Uit verslagen van tijdgenoten blijkt dat het publiek aanvankelijk problemen met de opera had, en niet alleen het publiek. Critici hadden geen goed woord over voor het karakter van de hoofdpersoon en men was van mening dat een dergelijk verhaal niet op het toneel thuishoorde. Dergelijke citaten zeggen echter meer over de moraal in het Parijs van die dagen, dan over de partituur zelf. Die werd al snel internationaal verwelkomd als een van de belangrijkste operacomposities van de negentiende eeuw. Opmerkelijk is ook het dramatisch inzicht van Bizet. Hij heeft niet alleen het thema goed uitgekozen en uitgewerkt, maar heeft vooral voor een briljante muzikale vormgeving gezorgd. Tot op de dag van vandaag blijft *Carmen* de operabezoekers overal ter wereld boeien. De première van *Carmen* op 3 maart 1875 was absoluut geen succes, hoewel het ook geen fiasco is geweest. De voorstelling begon goed en halverwege de uitvoering was de sfeer ook nog welwillend. Aan het slot viel een bijna ijzige stilte. Uit verslagen van tijdgenoten blijkt namelijk dat de decors pas de dag voor de première gereed waren gekomen en dat de toneelknechten onvoldoende tijd hadden gehad ermee te oefenen. Het gevolg was dat de pauzes tussen de bedrijven een half uur tot drie kwartier duurden, zodat de voorstelling pas om half een 's nachts afgelopen was. Het gebrek aan bijval kwam simpelweg door het feit dat er bijna niemand meer in de zaal zat. Bij de tweede voorstelling verliepen de decorwisselingen al veel soepeler. Op de avond van de dood van de componist waren er al meer dan 33 uitvoeringen geweest. Het publiek had in de loop van die voorstellingen steeds enthousiaster gereageerd. De problemen rond de première van dit meesterwerk zijn mogelijk medeschuldig geweest aan het vroegtijdige overlijden van Bizet. Maar wat de verschillende verhalen over zijn dood ook mogen beweren, Bizet heeft nog wel degelijk beleefd hoe *Carmen* een succes begon te worden.

Carmen werd na Bizets dood, door Erneste Guiraud voorzien van recitatieven (dit zijn gezongen verbindingsteksten in plaats van gesproken teksten, die in een komische opera gebruikelijk waren) en zo omgewerkt tot een opera. Deze toevoegingen maakten het werk geschikt voor het internationale operarepertoire, want een uitvoering met de oorspronkelijke gesproken dialogen had in die tijd buiten Frankrijk weinig kans van slagen. Na de Weense première van deze versie eind 1875, volgde binnen een paar jaar de doorbraak naar vrijwel alle grote operacentra van Noord-Europa en Amerika. Nederland vormde daarop geen uitzondering. De opera is hier in diverse talen en in talloze enceneringen te zien en te horen geweest.

Het libretto

Bizet hielp zelf actief mee bij het schrijven van het libretto (het operaverhaal), waarvan uiteindelijk gebleken is dat het een van de muzikaal en dramatisch sterkste opera's uit het wereldrepertoire. De librettisten (schrijvers van het operaverhaal) slaagden erin de enthousiaste componist af te remmen, toen hij een aantal overbodige details uit de novelle wilde overnemen. Zij kenden de eisen die het theater stelde aan lengte en structuur van een opera, en zij hebben Bizet waarschijnlijk behoed voor een opera van Wagneriaanse lengte, waarbij het publiek na vele uren gapend het theater zou hebben verlaten. De librettisten hebben enkele belangrijke onderdelen aan het verhaal toegevoegd. Het betreffen onder andere de kleurige massascènes en het uitbreiden van de kleine rol van de picador Lucas tot de veel grotere rol van de toreador Escamillo, die kon zo als rivaal van Don Jose fungeren. Nog belangrijker was dat zij het verhaal een romantisch tintje gaven door van Don Jose meer een slachtoffer van

Carmen te maken. Hierdoor werd hij meteen veel sympathieker dan de bandiet in Mérimées novelle. Die ontwikkeling werkte natuurlijk weer nadelig uit voor het karakter van Carmen. Tevens introduceerden zij Micaela als jeugdvriendin van Don Jose en als tegenwicht tegen Carmen. Door Micaela's rol als symbool van reinheid en onschuld werd het conflict van Don Jose duidelijker. De schrijvers zagen in dat de opera een personage nodig had, die "het goede" vertegenwoordigde. De opera zou anders moreel onacceptabel zijn geweest. Het realisme in *Carmen* stuitte bij de Opera Comique ondanks alle voorzichtigheid toch op grote weerstand. Dat is niet onbegrijpelijk. De hoofdpersoon is tenslotte iemand die het overspel predikt, die een man aanzet tot desertie en misdaad, die de 'vrijheid' verheerlijkt en zonder enig gewetensbezwaar een andere minnaar neemt. Dat alles beantwoordde zeker niet aan het ideaal dat de Franse bourgeoisiecultuur van de vrouw had. De grootste bezwaren golden de slotscène. Inmiddels was het publiek bekend met opera's zonder een 'happy end'. De finale van Carmen was wel een beetje te veel van het goede. Dat de hoofdpersoon op het toneel doodging was tot daar aan toe, in het geval van Carmen was dat misschien zelfs haar verdiende loon, maar dan moest ze wel op een aanvaardbare manier sterven. Niet tijdens een heftige ruzie met een verlopen minnaar, die zijn overspelige minnares midden op het toneel bruut met een mes vermoordt. Dat was teveel van het goede. Voor het toenmalige publiek behoorde een opera op een beschaafde manier te eindigen. De directie van de Opera Comique bedacht zelf een 'happy end': Carmen zou trouwen met Escamillo en Don Jose met Micaela. Bizet vond het idee zo onzinnig, dat hij zelf niet eens meer tot protest in staat was. De beide hoofdrolspelers namen openlijk stelling tegen deze aantasting van een opera die in hun ogen een meesterwerk was. Vooral de eerste vertolkster van de titelrol van Carmen bleek een fel verdedigster van Bizets partituur. Hun actie had succes, het slot bleef ongewijzigd.